

Вікторія ГАЛИН,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231
Соціальна робота. Освітня програма: Соціальна педагогіка,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Ігор ЗУБРИЦЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Упродовж останніх десятиліть процес демографічного старіння населення набуває глобального характеру, що викликає занепокоєння у міжнародної спільноти та потребує відповідного реагування з боку державних інституцій різних країн. За даними громадської організації «Суспільство і право», за останні п'ятдесят років темпи старіння у світі істотно прискорилися, а нехтування цією проблемою може спричинити серйозні соціально-економічні наслідки для окремих держав. Зокрема, вже у 2004 році чисельність населення планети становила 6,2 мільярда осіб, і кожен десятий мешканець Землі був віком 60 років і більше. Відповідно до прогнозів Організації Об'єднаних Націй, у 2025 р. загальна чисельність населення світу зросте утричі порівняно з 1950 р., натомість кількість осіб літнього віку – у шість разів, а чисельність людей віком понад 80 років збільшиться у десять разів [1].

Україна також стикається з активним процесом старіння населення. За даними міжнародної благодійної організації HelpAge International на початок повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави, близько 24 % населення України становили особи віком понад 60 років, що відповідає приблизно 8,9 мільйонам осіб [2]. Відповідно до національного демографічного прогнозу, у 2025 р. частка осіб віком понад 60 років сягне 25 % від загальної кількості населення, а осіб віком 65 років і старше сягне 18,4 % [3]. Ці демографічні зміни об'єктивно зумовлюють

необхідність адаптації соціальної політики, інфраструктури та надання соціальних послуг до потреб зростаючої кількості громадян похилого віку. У цьому контексті варто нагадати, що відповідно до статті 10 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, визначеного статтею 26 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення пенсійного віку залишилося не більше ніж півтора року [4].

Законодавча база України у сфері соціального захисту людей похилого віку включає низку нормативно-правових актів, які регламентують порядок надання соціальних послуг і пільг, а також визначають гарантії державної підтримки цієї категорії осіб. До основних документів належать Закон України «Про соціальні послуги» (2019), Закон України «Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні» (1991), а також уже згадуваний вище Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (2003). У цих нормативних актах закріплено принципи адресності, індивідуального підходу, добровільності отримання послуг, орієнтації на потреби та можливості особи. Однак, попри наявність законодавчих гарантій, практична реалізація норм залишається недостатньо ефективною через нерівномірну доступність до соціальних послуг у різних громадах, кадровий дефіцит, обмеженість фінансування тощо.

У цьому контексті важливим чинником трансформації системи соціального захисту стало реформування публічного управління у межах децентралізації, що активно впроваджується в Україні з 2014 р. Передача значної частини повноважень і фінансових ресурсів у сфері соціального захисту органам місцевого самоврядування зумовила необхідність перегляду підходів до планування, організації та надання соціального обслуговування на рівні територіальних громад, особливо щодо підтримки осіб літнього віку як однієї з найбільш уразливих категорій населення.

Система надання соціальних послуг людям похилого віку на місцевому рівні охоплює різні форми підтримки (базові соціальні послуги): догляд вдома, денний догляд; підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку; екстрене (кризове) втручання; соціальний супровід [3]. Основними надавачами послуг є комунальні установи (територіальні центри соціального обслуговування, центри надання соціальних послуг), громадські об'єднання, благодійні організації, соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи, волонтери.

Однак для ефективного функціонування цієї системи недостатньо лише формального розподілу повноважень і наявності переліку соціальних послуг. Особливого значення набуває саме організація та координація соціального забезпечення на рівні територіальних громад, адже ці суб'єкти є найбільш наближеними до повсякденного життя людей похилого віку. У цьому контексті важливо забезпечити розвиток соціальної інфраструктури, модернізацію комунальних установ, підвищення професійної підготовки фахівців, зокрема соціальних працівників, тьюторів, геріатрів (геронтологів), а також сприяти міжсекторальній взаємодії з медичними установами та громадськими організаціями.

Для кращого розуміння потенціалу розвитку такої моделі доцільно звернутися до передового досвіду окремих країн Європейського Союзу. Зокрема, в країнах ЄС система підтримки осіб похилого віку будується на принципах активного старіння, інтегрованого підходу до надання соціальних і медичних послуг, підтримки незалежності, залучення громадян до прийняття рішень тощо. Наприклад, у Німеччині реалізується багаторівнева модель допомоги літнім людям, яка включає медичне страхування довготривалого догляду, муніципальні програми підтримки та послуги денного перебування. У Швеції діє децентралізована система, де муніципалітети несуть повну відповідальність за організацію догляду за особами похилого віку, а самі послуги надаються за індивідуальним планом підтримки, що розробляється за активної участі зацікавленої особи. В Італії

система підтримки людей похилого віку базується на моделі «міжпоколіннєвої солідарності» – коли сім'я, громада і муніципалітет виступають активними партнерами в організації догляду. Значну роль у наданні щоденної допомоги відіграють неформальні доглядальники – здебільшого родичі або оплачувані помічники (домашні працівники), нерідко – мігрантського (наприклад, українського) походження [5].

З огляду на глобальні тенденції демографічного старіння, Україна стикається з нагальною необхідністю адаптації системи соціального захисту до потреб осіб похилого віку. Надання соціальних послуг на рівні територіальних громад є ключовим компонентом цієї трансформації, ефективність якої залежить від міжсекторальної координації – між органами місцевого самоврядування, соціальними установами й медичними закладами, громадськими організаціями та родинним оточенням. Досвід країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Швеції та Італії, засвідчує ефективність інтегрованих підходів, які поєднують державну підтримку, муніципальні програми, персоналізовані плани догляду, підтримку неформальних доглядальників і розвиток міжпоколіннєвої солідарності. Адаптація таких практик до українських реалій може суттєво підвищити якість життя осіб похилого віку, зокрема літніх людей, забезпечити гідні умови їхнього старіння та сприяти формуванню стабільної моделі соціального забезпечення в умовах воєнного та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів провів круглий стіл на тему «Захист прав людей похилого віку». Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195491.html>.

2. Досвід війни для людей старшого віку в Україні та їх залучення до гуманітарної реакції. Опис. HelpAge International. URL:

https://www.helppage.org/wp-content/uploads/2023/05/Lost-the-life-Summary-Ukrainian.pdf?utm_source=chatgpt.com

3. Політика щодо літніх людей. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/polityka-shchodo-litnikh-lyudey>

4. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII (поточна редакція від 01.01.2025, підстава – 4059-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>

5. Николаєва В. Європейський досвід управління розвитком системи соціальної роботи : навч.-метод. посіб. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2023. 126 с.